ВІДГУК

офіційного опонента, доктора педагогічних наук, професора Поліщук Віри Аркадіївни на дисертацію **Дмитренко Катерини Анатоліївни «Формування готовності майбутніх соціальних педагогів до професійної комунікації у процесі педагогічних практик»**, подану на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти,

Актуальність дослідження зумовлена об'єктивною потребою вдосконалення професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів у контексті розширенням функціонального поля їх професійної діяльності, у тому числі й необхідністю вдосконалення їх підготовки до професійної комунікації. У цьому контексті значний інтерес становить вивчення і використання потенційних можливостей педагогічних практик, які є важливим компонентом цілісної системи професійної підготовки майбутніх фахівців.

Дисертаційне дослідження Дмитренко Катерини Анатоліївни виконане згідно з темою науково-дослідної роботи кафедри педагогіки та психології КЗ «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради «Теоретико-практична підготовка педагога до інноваційної професійної діяльності в умовах реформування змісту освіти».

Наукова логіка та науковий апарат дослідження. Науковий апарат дисертаційної роботи Дмитренко Катерини Анатоліївни збалансований. Об'єктом дослідження обрано процес професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів. Предметом дослідження – модель формування готовності майбутніх соціальних педагогів до професійної комунікації в системі організації педагогічних практик.

Мета дослідження як передбачення кінцевого результату полягає в теоретичному обґрунтуванні, розробці й експериментальній перевірці ефективності моделі формування готовності майбутніх соціальних педагогів до професійної комунікації в процесі педагогічних практик.

Гіпотеза дослідження ґрунтується на припущенні про те, що формування готовності майбутніх соціальних педагогів до професійної комунікації в процесі педагогічних практик забезпечується за умов розробки й упровадження науково обґрунтованої поетапної моделі, що передбачає зорієнтованість змісту навчальних занять та педагогічних практик на вдосконалення комунікативних знань, умінь і навичок здобувачів вищої освіти.

Слід відмітити виважену загальну логіку наукового дослідження, яка відображена у структурі та результатах дисертаційного дослідження.

Найбільш істотним науковим результатом дисертаційної роботи Дмитренко Катерини Анатоліївни є започаткування наукового пошуку й аналіз теоретичних та практичних засад формування готовності майбутніх соціальних педагогів до професійної комунікації в системі організації педагогічних практик.

Наукова новизна дисертації Дмитренко Катерини Анатоліївни полягає у тому, що дослідницею вперше теоретично обґрунтовано та експериментально перевірено модель формування готовності майбутніх соціальних педагогів до професійної комунікації в процесі педагогічних практик, основними компонентами якої стали: мета, завдання, функції, методологічні підходи, загальні та специфічні методичні принципи, компоненти готовності до професійної комунікації, критерії, показники та рівні сформованості готовності до професійної комунікації, педагогічні умови, зміст та етапи формування готовності до професійної комунікації в процесі педагогічних практик, активні методи, засоби, форми організації навчання й педагогічної практики майбутніх соціальних педагогів, очікуваний результат.

У процесі наукового пошуку *набули подальшого розвитку* наукові уявлення про готовність майбутніх соціальних педагогів до професійної комунікації, методи та засоби фахової підготовки майбутніх соціальних педагогів.

Практичне значення одержаних результатів дослідження Катерини Анатоліївни дослідницею окреслені таким чином (цитую), «… матеріали дослідження можуть бути використані у процесі організації педагогічної практики студентів педагогічних вишів та під час вивчення навчальних дисциплін «Педагогіка», «Соціальна педагогіка», «Соціальна психологія», «Комунікативна майстерність соціального педагога», «Методика роботи соціального педагога в закладах освіти», «Технології соціально-педагогічної діяльності», а також у системі післядипломної педагогічної освіти».

Основні результати дослідження **впроваджено** в освітній процес Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради (довідка № 01-12/442 від 19.05.2015 р.), Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки (довідка № 03-29/02/1689 від 25.05.2015 р.), Київського національного університету імені Бориса Грінченка (довідка № 93 від 03.06.2015 р.),

Державного закладу «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка» (довідка № 1705 від 15.05.2015 р.).

Понятєво-термінологічний апарат дослідження. Дисертанткою проведена значна робота щодо систематизації термінологічного апарату з досліджуваної проблеми. Проведено аналіз та здійснено інтерпретацію понять у контексті аналізу теоретичних і практичних аспектів формування готовності майбутніх соціальних педагогів до професійної комунікації у процесі педагогічних практик, а саме: комунікація, спілкування, професійна комунікація, готовність, професійна готовність, готовність до професійної комунікації, практика, педагогічна практика.

Для реалізації окреслених завдань дослідження Катерина Анатоліївна виважено й обґрунтовано підійшла до використання методів дослідження. Для розв'язання поставлених завдань використано комплекс **методів дослідження** – *теоретичні:* аналіз й узагальнення філософської, психологічної, педагогічної літератури для вивчення стану розробленості проблеми формування готовності майбутніх соціальних педагогів до професійної комунікації в процесі педагогічних практик; теоретичного обґрунтування базових понять дослідження; системне структурування й моделювання для розробки моделі формування готовності студентів до професійної комунікації в процесі педагогічної практики; *емпіричні:* вивчення й узагальнення досвіду роботи, програмно-нормативних документів, педагогічне спостереження для додаткової перевірки даних, добір фактичного матеріалу в процесі дослідження; опитування (анкетування, тестування, бесіди) для з'ясування рівня сформованості професійної комунікації в студентів вищих педагогічних навчальних закладів; констатувальний, формувальний, контрольний етапи педагогічного експерименту з метою перевірки гіпотези дослідження; *методи математичної статистики* для кількісного та якісного аналізу емпіричних даних.

Змістове наповнення дисертаційного дослідження. Відповідно до логіки дослідження та визначеного наукового апарату розкриваються його основні положення. Перш за все, у цьому плані необхідно відмітити виважений підхід Катерини Анатоліївни щодо аналізу різних підходів до визначення компонентів готовності до професійної комунікації майбутніх соціальних педагогів; показників сформованості готовності майбутніх соціальних педагогів до професійної комунікації: діяльнісного, мотиваційного, перцептивного, когнітивного компонентів.

Обґрунтовано провідну роль педагогічної практики та систематичності тренування й безпосереднього виконання дій, що є головною умовою успішності процесу професійної комунікації. Розглянуто оптимізацію комплексу різноманітних видів і форм практичної діяльності майбутніх соціальних педагогів, що становить цілісний, систематизований процес формування готовності до професійної комунікації. Розроблено систему діагностики сформованості готовності майбутніх соціальних педагогів до професійної комунікації в процесі педагогічних практик.

Катериною Анатоліївною обґрунтовано та розроблено модель формування готовності майбутніх соціальних педагогів до професійної комунікації у процесі педагогічних практик, складовими якої є мета; завдання; функції; методологічні підходи (системний, діяльнісний, міждисциплінарно-інтеграційний, інтерактивний); загальні та специфічні методичні принципи; компоненти готовності до професійної комунікації (діяльнісний, мотиваційний, перцептивний, когнітивний); критерії (особистісний, мотиваційний, емоційно-вольовий, когнітивний), показники та рівні сформованості готовності до професійної комунікації; педагогічні умови; зміст і етапи формування готовності до професійної комунікації в процесі педагогічних практик; методи, засоби, форми організації навчання й педагогічної практики майбутніх соціальних педагогів; очікуваний результат.

Моделлю передбачено основні етапи формування готовності майбутніх соціальних педагогів до професійної комунікації: поглиблення знань професійної комунікації на лекційних, семінарських, практичних заняттях і в самостійній роботі з певної навчальної дисципліни; проведення у позанавчальний час комунікативних тренінгів для студентів експериментальних груп; доповнення завдань педагогічних практик для студентів експериментальних груп завданнями комунікативного характеру; укладання рекомендацій для викладачів, керівників педагогічних практик від кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи щодо реалізації моделі формування готовності до професійної комунікації в процесі педагогічних практик.

Для реалізації діяльнісного компонента у процесі практичних занять упроваджено активні методи: соціально-педагогічні ситуації, сюжетно-рольові ігри, семінари колективного обміну думками. Для реалізації мотиваційного компонента запроваджено різноманітні форми позааудиторної пізнавально-розважальної діяльності студентів. Реалізація перцептивного компонента полягала у проведенні в поза навчальний час комунікативних

тренінгів для студентів експериментальних груп. При запроваджені когнітивного компонента створено мережу баз практики студентів, що були включені до системи співпраці на засадах договорів про організацію педагогічної практики.

У процесі наукового пошуку дослідницею визначено комплекс педагогічних умов: формування готовності майбутніх соціальних педагогів до професійної комунікації в процесі педагогічних практик в аспекті особистісно орієнтованого підходу; створення гуманістичного освітнього середовища щодо формування готовності майбутніх соціальних педагогів до професійної комунікації в процесі педагогічних практик; організація комунікативно спрямованого навчання здобувачів вищої освіти; упровадження технологій імітаційного моделювання професійної комунікації під час проходження різних видів педагогічних практик; моделювання існуючих професійних ситуацій та інтегрованість їх у власний педагогічний досвід, що сприятиме підвищенню ефективності процесу формування готовності майбутніх фахівців соціальної сфери до професійної комунікації в процесі педагогічних практик.

Експериментальна складова дослідження. Дисертаційне дослідження включає в себе формувальний експеримент, який проводився зі студентами – майбутніми соціальними працівниками на базі Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради; Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки; Київського національного університету імені Бориса Грінченка; Державного закладу «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка». Дослідження проводилось упродовж 2010-2015 рр.

Дослідницю виокремлено основні етапи формування готовності майбутніх соціальних педагогів до професійної комунікації у процесі педагогічних практик: початковий (пропедевтичний) етап (І курс); основний етап (ІІ-ІІІ курси); завершальний етап (ІV-V курси).

Дисертанткою виявлено особливості і обґрунтовано вимоги до організації та проведення педагогічних практик. У процесі дослідження з'ясовано, що специфіка педагогічної практики майбутніх соціальних педагогів полягає у тому, що вона проходить одночасно з вивченням основних нормативних дисциплін соціально-педагогічного циклу й характеризується як психолого-педагогічний практикум. Із метою покращення якості супервізії студентів-практикантів для керівників і спеціалістів баз практики було укладено інструктивно-методичні матеріали

щодо формування готовності майбутніх соціальних педагогів до професійної комунікації.

Під час експериментального дослідження здійснювалося систематичне спостереження за процесом формування готовності майбутніх соціальних педагогів до професійної комунікації в процесі педагогічних практик і своєчасне коригування їх роботи.

Із метою оцінювання ефективності процесу формування готовності майбутніх соціальних педагогів до професійної комунікації в процесі педагогічних практик на діагностичному і контрольному етапах дослідно-експериментальної роботи здійснено вимірювання показників досліджуваного процесу, здійснено порівняльний аналіз змін та інтерпретація результатів дослідження.

Аналіз тексту, що репрезентується в роботі, дозволяє стверджувати про його представлення у двох площинах: дослідження теоретичних і практичних засад формування готовності майбутніх соціальних педагогів до професійної комунікації в процесі педагогічних практик.

Одночасно вважаємо за необхідне висловити певні зауваження та проаналізувати дискусійні моменти щодо вирішення досліджуваної проблеми.

1. Вважаємо, що дослідниці вартувало більш чітко окреслити практичне значення одержаних результатів дослідження. Так, у тексті автореферату і дисертації дослідниця стверджує, що практичне значення одержаних результатів дослідження полягає в тому, (*цитую стор. 4-5 автореферату – В. Поліщук*) що «… матеріали дослідження можуть стати в нагоді при організації педагогічної практики студентів педагогічних вишів та під час вивчення навчальних дисциплін (перераховуються ці дисципліни), а також у системі післядипломної педагогічної освіти». Зауважимо, що формувальним експериментом передбачено доповнення завдань педагогічних практик для студентів експериментальних груп завданнями комунікативного характеру та укладання рекомендацій для викладачів, керівників педагогічних практик. Вважаємо, що ці матеріали доцільно було подати у практичному доробку дисертації, а укладені рекомендації для викладачів, керівників педагогічних практик збагатили б додатки дисертації.

2. Позитивно оцінюючи в цілому розроблену дослідницею модель формування готовності майбутніх соціальних педагогів до професійної комунікації в процесі педагогічних практик, насмілимося висловити певні зауваження.

Найбільш прийнятним розумінням суті моделювання є підхід, що моделювання слугує методом більш глибоко вивчення і реалізації досліджуваного процесу, а модель є своєрідним еталоном його здійснення, до реалізації якого необхідно прагнути на практиці. Виходячи з цих міркувань ми не можемо погодитися з окремими твердженнями дослідниці. Так, наприклад, дослідниця в моделі формування готовності майбутніх соціальних педагогів до професійної комунікації в процесі педагогічних практик виокремлює завдання і функції моделі. Виходячи з цих міркувань, завдання, функції моделі і завдання, функції процесу формування готовності майбутніх соціальних педагогів до професійної комунікації не є тотожними і мають різне призначення. Тому нам видається, що більш коректно було у моделі окреслити завдання і функції процесу формування готовності майбутніх соціальних педагогів до професійної комунікації, а не завдання і функції моделі.

Окремого роз'яснення потребує твердженням дослідниці, що «Реалізаця моделі проводилась за визначеними компонентами». Наше зауваження зумовлене міркуваннями, що реалізація моделі, зазвичай, має бути спрямована на формування визначених (окреслених) провідних компонентів готовності майбутніх соціальних педагогів до професійної комунікації, а не здійснюватися за визначеними компонентами досліджуваного процесу.

3. При аналізі способів формування діяльнісного і мотиваційного компонентів готовності майбутніх соціальних педагогів до професійної комунікації дослідниці вартувало більше уваги звернути на роль і місце різних видів практики у їх формування. Зауваження зумовлене тим фактом, що у дослідженні процес формування діяльнісного компонента розкрито через упровадження активних методів у процесі практичних занять; а мотиваційного – через упровадження різноманітних форм позааудиторної пізнавально-розважальної діяльності студентів.

4. При аналізі результатів діагностичного і контрольного зрізів дослідно-експериментальної роботи дослідниця значну вагу приділила висвітленню отриманих результатів виокремлених критеріїв готовності майбутніх соціальних педагогів до професійної комунікації. Такий підхід призвів до перенасичення підрозділів 2.1 та 2.3 таблицями й рисунками результатів діагностики виокремлених показників; причому окремі дані дублюються у таблицях і рисунках. Вважаємо, що частину з них можна було винести у додатки, що дало б змогу в тексті дисертації більше уваги

приділити опису організації і здійснення дослідно-експериментальної роботи і аналізу отриманих даних. Для цілісності сприйняття процесу формування готовності майбутніх соціальних педагогів до професійної комунікації та аналізу його динаміки дослідниці доцільно було на констатувальному і заключному етапах дослідження діагностувати загальний рівень готовності майбутніх соціальних педагогів до професійної комунікації і розкрити механізм його визначення.

5. Наступне зауваження стосується узагальнювальної таблиці дисертаційного дослідження, що подана в авторефераті на стор. 13 «Узагальнені дані особистісних змін експериментальних і контрольної груп після проведення експерименту (%)». По-перше, в узагальнювальній таблиці дисертаційного дослідження більш доцільно було подати інформацію про рівні сформованості готовності майбутніх соціальних педагогів контрольних і експериментальних груп до професійної комунікації в процесі педагогічних практик; по-друге, якщо дослідниця з певних міркувань вважала за доцільне подати дані особистісних змін студентів експериментальних і контрольної груп, то доцільно було подати результати до початку і після проведення дослідно-експериментальної роботи, що дало б можливість більш чітко уявити загальну динаміку досліджуваного процесу.

При аналізі результатів дослідно-експериментальної роботи дослідниці вартувало наголосивши на тому факті, що істинним показником результативності формувального експерименту є не зростання рівня сформованості готовності майбутніх соціальних педагогів до професійної комунікації в процесі педагогічних практик в експериментальних групах, а різниця динаміки досліджуваного процесу у контрольних і експериментальних групах.

Висловлені зауваження, побажання, дискусійні моменти не применшують позитивної оцінки дисертації, яка є внеском у розробку проблеми роботи професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів до професійної комунікації в процесі педагогічних практик.

Загальний висновок.

Логіка дослідження, послідовність викладу та доказовість положень і висновків – це ті характеристики, які надають дисертаційному дослідженню цілісності, повноти, завершеності. Не викликає сумніву теоретичне і практичне значення роботи, оскільки отримані в дисертації результати та представлені узагальнення заслуговують на упровадження у процесі професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів.

Висновки сформульовані дисертанткою чітко і повно, розкривають за поставленими в роботі завданнями основні надбання та результати дослідження. В опублікованих за темою дисертації працях викладено основні положення, здобуті у процесі наукового пошуку. Зміст дисертації адекватно відображено в авторефераті.

Вважаємо, що новаторська і практично зорієнтована праця **Катерини Анатоліївни Дмитренко** відкриває нові підходи щодо вдосконалення процесу професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів і використання можливостей педагогічних практик щодо формування їх готовності до професійної комунікації.

Дисертація **«Формування готовності майбутніх соціальних педагогів до професійної комунікації у процесі педагогічних практик»** є завершеним самостійним дослідженням, що відповідає вимогам пп. 11, 13 «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 р. № 567, вимогам, які ставляться до робіт, поданих на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук, а її автор – **Дмитренко Катерина Анатоліївна** заслуговує на присудження їй наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти.

Офіційний опонент
доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри соціальної педагогіки і
соціальної роботи Тернопільського національного
педагогічного університету імені В. Гнатюка В.А.Поліщук

Підпис Поліщук В.А.
Засвідчую:
Начальник відділу кадрів